

DOI: <https://doi.org/10.22034/isqs.2025.50315.2354>

Print ISSN: X2588-414

Online ISSN: X2783-5081

Pages: 1-26

Received: 22/10/2024

Accepted: 11/06/2025

Original Research

Approaches and Orientations in Pragmatic Studies of the Qur'an in Iran: A Systematic Review

Mohammad Mahdi Ajilian
Mafough*

Assistant Professor, Department of
Qur'anic Sciences and Jurisprudence,
Shiraz University, Shiraz, Iran
(Corresponding Author)

Yusuf Farshadnia

PhD student of Quranic Sciences and
Hadith, Shiraz University, Shiraz, Iran

Introduction

Since the late 19th century, when language began to acquire a philosophical dimension, the groundwork for understanding the proper function of language alongside other sciences was established. The term “pragmatics” emerged in the late 1930s in the United States, marking a development that spanned over a century and positioned pragmatics in relatively comprehensive relation with ontology, epistemology, methodology, and axiology (Niu, 2023: 54). In 1938, Charles Morris, a professor of philosophy at the University of Chicago, proposed pragmatics as a component of a semiotic theory (the theory of signs), which studied signs in terms of their relations to objects (semantics), to one another (syntax), and to persons (pragmatics) (Morris, 1938). Many scholars assert that pragmatics originates from the concept of “how to do things with words,” introduced by John L. Austin (1911–1960). C. Levinson (1947–), Geoffrey Leech (1936–2014), Noam Chomsky (1928–), and others have continually developed and expanded speech act theory, which has now significantly matured and flourished (Niu, 2023: 54–55).

* Majilian@shirazu.ac.ir

A review of pragmatics studies in Iran, based on searches in databases such as Elmnet and the Iranian Scientific Information Database (GANJ), shows the earliest research dating back to the 1980s. In 1983, a master's thesis in English Language and Literature titled "The Effect of Explicit Pragmatic Instruction on the Comprehension and Production of Speech Acts by Iranian EFL Students" was completed by Azizollah Fattahi Milasi under the supervision of Zohreh Eslami Rasekh at Iran University of Science and Technology, utilizing John Searle's speech act theory (Fattahi Milasi, 1983). Gradually, further research emerged across various disciplines, including studies related to the Qur'an. The Holy Qur'an, as the eternal miracle of Islam, represents one of the most important sacred text-based treasures, which has been the subject of significant pragmatic studies. This paper attempts a systematic review to examine approaches and orientations in pragmatic research on the Qur'an in Iran. A systematic review of studies in any thematic field reveals statistical data in various dimensions, approaches, orientations, research gaps, challenges, and opportunities.

Research background

A comprehensive and systematic review of pragmatic studies on the Qur'an in Iran, covering 281 works (books, theses, and articles), has not yet been conducted. While scholars like Ali Sharifi (2020), Sajedah Banaei et al. (2021), Amini et al. (2022), and Haji Akbari & Hosseini (2023, 2024) have explored related areas—such as linguistic approaches, interdisciplinary trends, and meta-analyses of Qur'anic research—these studies have been limited in scope or focused on specific journals, models, or themes. The present study stands out for its systematic review of four decades of pragmatic Qur'anic research in Iran, offering both statistical analysis and a critical evaluation of trends, approaches, and scholarly orientations.

Research method

The present study is a systematic review. Systematic review is, in fact, an observational study of existing research (Cook, 1997) and, like other research types, consists of three main stages: 1) precise identification of the problem, 2) collection and analysis of information, and 3) interpretation of results (Hall, 2003: 92–98). Accordingly, after clearly defining the issue and setting the objective—namely, to identify and analyze pragmatic studies on the Qur'an in Iran—the authors conducted keyword searches such as "pragmatics," "discourse analysis," "utterance," "speech act," "context," "intentionality," "intended meaning," "speaker meaning," "implicit meaning," "speech act," "text," "contextual meaning," "intent analysis," and "textual analysis" in search engines and databases including IranDoc, Elmnet, NoorMags, Magiran, Civillika, as well as websites of linguistics journals. Relevant research works were thus collected. For data extraction and analysis of the identified studies, an analytical-content table was used, containing sections such as research title, authors, academic specialization and field, year of publication, abstract, keywords, and finally the determination of affiliation to a particular linguistic theory. It should be noted that if the research was a published journal article, the journal's name was recorded, and if it was a thesis, the university name was included. The authors classified the studies in four separate tables according to the decades of the 1970s, 1980s, 1990s, and 1400s (Persian calendar).

Result

Pragmatic-oriented research in Iran has generally been produced since at least the 1980s (Persian calendar decade 1360s), with the majority being master's theses in the field of English Language. According to conducted reviews, the first Qur'anic study with a pragmatic approach dates back to the 1990s (Persian calendar decade 1370s) and is a master's thesis in English Language entitled "Context and the Holy Qur'an," completed at Ferdowsi University of Mashhad. Until the 1990s, only researchers in the English Language field engaged in pragmatic studies related to the Qur'an, with their number not exceeding four. Statistically, the most frequently used theories are those of Austin and Searle. In terms of authors' specialization and academic discipline, the field of Qur'anic and Hadith Sciences ranks first, followed by Arabic Language and Literature, and English Language in second and third places, respectively. Although, out of a total of 490 authors identified in the extracted studies, 290 belonged to various language-related fields (including Arabic Language and Literature, Linguistics, English Language, Persian Language and Literature, French, and German), indicating a clear dominance of pragmatic Qur'anic research by scholars from language disciplines. Among theses, Shiraz University holds the highest frequency. Among journals, the Journal of Linguistic Studies of the University of Isfahan ranks first. Three main approaches were identified in pragmatic studies of the Qur'an: 1) Discourse analysis and speech acts in the Qur'an, 2) Comparison and evaluation of Qur'anic translations, and 3) Ontology, assessment, and localization of pragmatic theories in Qur'anic studies. The first approach is analyzed through three orientations: "problem-solving and addressing doubts," "application of Qur'anic teachings," and "implementation and discovery of speech acts." A potential drawback in applying pragmatic theories is the neglect of the linguistic theories' origin and validity concerning the sacred text and the Qur'anic language. The second approach compares and evaluates translations in various ways, such as examining the influence of the translator's discourse gender or the translators' success in conveying the situational context of the Arabic text into Persian, based on linguistic theories. In the third approach, most studies focus on the ontology of pragmatic theories, their validation and verification, and efforts toward localization, innovation, and integration of pragmatic theories specific to the Qur'anic text. Other approaches may have been overlooked by the authors, warranting further research. Additionally, as a limitation, it was found that searching scientific databases such as NoorMags, Elmnet, and Magiran does not always retrieve all relevant studies using the chosen keywords. Therefore, despite being time-consuming, reviewing individual journal websites yielded more accurate results for researchers.

Keywords

The Holy Qur'an, Pragmatic studies, Linguistics, Systematic review

DOI: <https://doi.org/10.22034/isqs.2025.50315.2354>

شاپای چاپی X2588-414

شاپای الکترونیکی X2783-5081

صفحات: ۱-۲۶

دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۱

پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۱

مقاله پژوهشی

رویکردها و جهت گیری ها در پژوهش های کاربردشناختی قرآن در ایران: مروری نظام مند

استادیار، گروه علوم قرآنی و فقه، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

محمد مهدی آجیلیان

ما فوق

یوسف فرشاد نیا

کاربردشناختی شاخه مهمی از زبان شناسی است و کمک می کند تا فراتر از معنای تحت اللفظی، به واژه ها و گزاره ها نظر و به ما امکان می دهد بر نحوه ساخت معنا در زمینه های خاص تمرکز کنیم. هدف پژوهش حاضر، بررسی رویکردها و جهت گیری ها در پژوهش های کاربردشناختی قرآن در ایران از دریچه مرور نظام مند است. مطابق یافته های آماری، اولین پژوهش کاربردشناختی دست کم در دهه ۶۰ در ایران انجام گرفته اما در حوزه قرآن، نخستین پژوهش به دهه ۷۰ بازمی گردد که بیشتر به شکل پایان نامه توسط دانشجویان رشته زبان انگلیسی سامان یافته است. تحلیل رویکردها و جهت گیری ها نشان می دهد که دست کم سه رویکرد پژوهشی وجود دارد: اول. «تحلیل گفتمان و کنش های گفتاری در قرآن»، دوم. «مقایسه و سنجش ترجمه های قرآن کریم» و سوم. «ماهیت شناسی، سنجش و بومی سازی نظریه های کاربردشناختی». رویکرد نخست در سه جهت گیری، «حل

مسئله و شبهه پژوهی»، «استخراج راه کارهای قرآنی» و «پیاده سازی و کشف کنش های گفتاری» تحلیل شد. رویکرد دوم به مقایسه ترجمه ها به گونه های متفاوت نظیر تأثیر جنسیت مترجم بر پایه نظریه های زبان شناختی پرداخته است. رویکرد سوم به ماهیت شناسی، نسبت سنجی با آموزه های اسلامی در راستای بومی سازی و ارائه اصول و مبانی اهتمام ورزیده که از دسته رویکردهای ارزشمند در چنین مطالعاتی است. همچنین از جمله آسیب های عمده پژوهش های کاربردشناختی حوزه قرآن، می توان به عدم توجه به تبار و اعتبار نظریه ها نسبت به متن قدسی قرآن اشاره نمود.

واژه های کلیدی: قرآن کریم، پژوهش های کاربرد شناختی، زبان شناسی، مرور نظام مند.

مقدمه

از اواخر قرن ۱۹ میلادی که زبان سوبه ای فلسفی به خود گرفت، زمینه برای فهم کارکرد درست زبان در کنار سایر دانش ها فراهم آمد. اصطلاح «پراگماتیک» یا همان «کاربردشناختی» در اواخر دهه ۱۹۳۰ میلادی در ایالات متحده ظاهر شد. به طوری که شکل گیری، توسعه و شکوفایی «پراگماتیک» بیش از یک قرن طول کشید و این رشته در ارتباط نسبتاً کامل با سیستم هستی شناسی، معرفت شناسی، روش شناسی و ارزش شناسی است (Niu, 2023: 54). در سال ۱۹۳۸ میلادی، چارلز موریس، استاد فلسفه دانشگاه شیکاگو، «کاربردشناختی» را به عنوان بخشی از یک نظریه نشانه شناختی (نظریه نشانه ها) پیشنهاد کرد که نشانه ها را از نظر روابط آن ها با اشیا (معناشناسی)، یکدیگر (نحوشناسی) و افراد (کاربردشناسی) مورد مطالعه قرار داد (Morris, 1938). بسیاری از محققان ادعا می کنند که «کاربردشناختی» از «چگونه کارها را با کلمات انجام دهیم» نشأت می گیرد که توسط جان ال. آستین (۱۹۶۰-۱۹۱۱ م) پیشنهاد شد. سی. لوپسون (۱۹۴۷-)، جفری لیچ (۲۰۱۴-۱۹۳۶ م)، اورام نوام چامسکی (۱۹۲۸-) و دیگران به طور مداوم نظریه کنش گفتاری را تکمیل و گسترش دادند که امروزه به شدت توسعه یافته و به تدریج به شکوفایی رسیده است (Niu, 2023: 54-55).

در بررسی مطالعات کاربردشناختی در ایران بر اساس جستجو پایگاه هایی نظیر؛ جویشگر «علم نت» و پایگاه اطلاعات علمی ایران (گنج)، کهن ترین پژوهش به دهه شصت بازمی گردد. در سال ۱۳۶۲ خورشیدی پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات انگلیسی با عنوان «تأثیر آموزش فرامنظور شناسی آشکار بر روی درک و تولید کنش گفتاری دانشجویان ایرانی زبان خارجی انگلیسی» توسط عزیز الله فتاحی میلانی و به راهنمایی زهره اسلامی راسخ در دانشگاه علم و صنعت ایران نگارش یافت که در آن از نظریه کنش گفتاری «جان راجرز

سرل» استفاده شده است (فتاحی میلّاسی، ۱۳۶۲ ش). به تدریج پژوهش‌های دیگری و در رشته‌های مختلف از جمله در حوزه قرآن به وجود آمد.

قرآن کریم به عنوان معجزه جاویدان اسلام از مهم‌ترین گنجینه قدسی متن‌محور است که بر آن مطالعات کاربردشناختی قابل توجهی صورت پذیرفته است. نوشتار پیش‌رو از دریچه مرور نظام‌مند می‌کوشد، رویکردها و جهت‌گیری‌ها در پژوهش‌های کاربرد شناختی قرآن در ایران بررسی نماید. چه اینکه از دریچه مطالعات و مرور نظام‌مند پژوهش‌های یک حیطه موضوعی، آمار و ارقام در ابعاد مختلف، رویکردها، جهت‌گیری‌ها، خلأها، آسیب‌ها و فرصت‌های پژوهشی، خود را نشان خواهد داد.

۱. پیشینه پژوهش

با نظری به پژوهش‌های انجام شده، اثری که به صورت کلان با حجم نمونه ۲۸۱ اثر (کتاب، پایان نامه و مقاله) به مرور نظام‌مند مطالعات کاربردشناختی قرآن در ایران پردازد، مشاهده نگشت. علی شریفی (۱۳۹۹ ش) در کتاب «جریان‌شناسی مطالعات قرآنی معاصر» به جریان‌های قرآنی از جمله؛ جریان خودبستگی معنایی قرآن (قرآن بسندگی در تفسیر)، جریان قرآنیون، مکتب تفکیک، جریان تهذیب گرای دینی، جریان نومعتزلیان پرداخته است. شریفی، فصل هشتم کتاب خود را به «مطالعات زبان شناختی» اختصاص داده که از رویکردهای آن، «کاربردشناسی» است (ر.ک: شریفی، ۱۳۹۹ ش: ۱۱۲). ساجده بنّی و همکاران (۱۴۰۰ ش) در مقاله‌ای با عنوان «فرا تحلیل کاربست الگوی هالیدی و حسن در مقالات قرآن‌پژوهان فارسی‌زبان» به بررسی ۱۰ مقاله در محدوده دهه ۹۰ خورشیدی با هدف ارزیابی فهم و کاربست صحیح الگوی هالیدی و حسن بر متن قرآن پرداخته و از نتایج عمده آن شناسایی آسیب عدم مراجعه به منبع اصلی (الگوی هالیدی و حسن) است (نبی و همکاران، ۱۴۰۱ ش، ۷). همچنین امینی و همکاران (۱۴۰۱ ش)، مطالعات میان‌رشته‌ای قرآن و حدیث را با تأکید بر رویکرد شناختی در بازه زمانی سال‌های ۱۳۸۵ تا نیمه اول ۱۴۰۰ را از جهت معیارهایی نظیر؛ سیر و نحوه نشر آثار، تعیین پرکارترین نویسندگان و پراستنادترین کتاب‌ها و مقالات، محاسبه میزان استناد به انواع محمل‌های اطلاعاتی، تعیین وضعیت پوشش زبانی استنادها، وضعیت مقالات پژوهشی، تعیین میزان و نحوه مشارکت و همکاری محققان در انجام تحقیقات به صورت نظام‌مند بررسی کرده‌اند. در مقاله‌ای دیگر، حاجی اکبری و حسینی (۱۴۰۲ ش) پژوهش‌های انجام شده درباره مناظرات امام رضا (ع) در فصلنامه فرهنگ رضوی

را با هدف ارائه، جمع‌بندی و دسته‌بندی یافته‌ها از آخرین تلاش‌های علمی انجام گرفته در ارتباط با موضوع و بررسی مؤلفه‌های بکارگرفته در این پژوهش‌ها، در چهارچوب فرا تحلیل کیفی بررسی کرده‌اند. نویسندگان فوق نیز در پژوهشی دیگر (۱۴۰۳ ش) به فرا تحلیل کیفی مقالات موجود در دو فصلنامه علمی مطالعات سبک‌شناختی قرآن کریم، از دوره پنجم تا هفتم پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که دو فصلنامه مطالعات سبک‌شناختی قرآن کریم در پایبندی و اجرای ضوابط نشریات علمی به‌طور مطلوب عمل کرده است به‌گونه‌ای که از نظر میانگین زمانی پردازش مقالات، پراکندگی جغرافیایی نویسندگان، مرتبط بودن با عنوان دو فصلنامه، تنوع مقالات منتشر شده، عملکرد آن شایسته تقدیر است و می‌تواند الگوی مناسبی برای سایر مجلات به شمار رود.

وجه تمایز، امتیاز و نوآوری پژوهش حاضر، با مرور نظام‌مند پژوهش‌های کاربردشناختی قرآن در ایران در چهار دهه (۷۰، ۸۰، ۹۰ و ۴۰۰ خورشیدی) تحلیل در دو بخش است: در بخش اول به تحلیل آماری (ضمن اشاراتی آسیب شناسانه) و در بخش دوم، به استخراج و تحلیل رویکردها و جهت‌گیری‌ها و در پاره‌ای موارد آسیب شناسی پژوهش‌های کاربردشناختی قرآن پرداخته شده است.

۲. مفهوم کاربردشناسی

مطالعات کاربردشناختی با هدف کشف معانی موردنظر افراد (منظور شناسی)، تصورات، مقاصد و کنش‌های آنان در زمان گفتگو انجام می‌شود. جورج یول زبان‌شناس اسکاتلندی-آمریکایی که تمرکز فعالیت‌هایش نظریه پردازی بر «کاربردشناسی» و «تحلیل گفتمان» است معتقد است، زمانی که جمله یا جملاتی را می‌خوانیم، صرفاً به دنبال این نیستیم که معنای واژه‌ها را بفهمیم بلکه مقاصد «گوینده» و «نویسنده» که قصد انتقال آن را دارد، استنباط می‌کنیم. از نظر یول، «کاربردشناسی» به بررسی معنای موردنظر سخنگو (ماتن) اطلاق می‌شود (یول، ۱۳۷۰ ش: ۱۶۰). برای تمایز بین «معناشناسی» و «کاربردشناسی» می‌توان به این دو پرسش توجه نمود:

پرسش اول: این جمله (متن) به چه معناست؟

پرسش دوم: گوینده از این جمله (متن) چه منظوری دارد؟

سؤال اول ماهیت معناشناسانه داشته به‌گونه‌ای که حاوی دو عنصر؛ «متن» و «معنا» است و درواقع همان روش سنتی است که به تجزیه و تحلیل کلام همراه با مطالعه رابطه میان صورت و نقش جمله‌های زبان محدود می‌شود (صفوی، ۱۳۸۲ ش: ۱۹). حال آنکه در سؤال دوم با ماهیت کاربردشناسانه مواجه هستیم که دربردارنده سه عنصر؛ «متن»، «معنا» و «گوینده» است؛ بنابراین «کاربردشناسی» مطالعه «معنایی» است که «گوینده» یا «ماتن»

آن را منتقل و شنونده یا خواننده متن برداشت می‌کند و درواقع بررسی منظور گوینده است که بیشتر با تحلیل منظور افراد از پاره‌گفتارهایشان سروکار دارد تا با معنای خود کلمات یا عباراتی که به کار می‌برند و این‌گونه بررسی ناگزیر تفسیر منظور افراد را در یک «بافت خاص» و همچنین چگونگی تأثیر آن بافت بر پاره‌گفت را نیز در برمی‌گیرد و مستلزم توجه به این نکته است که چگونه سخنگویان، کلام خود را با در نظر گرفتن مخاطب، زمان و شرایط حاکم سازماندهی می‌کنند و از این جهت یول معتقد است که «کاربردشناسی»، بررسی «معنای بافتی» است (یول، ۱۳۹۵ ش: ۱۱).

۳. روش پژوهش

پژوهش پیش‌رو، مرور نظام‌مند است. مرور سیستماتیک درواقع یک مطالعه مشاهده‌ای^۱ بر روی مطالعات انجام شده است (Cook, 1997) و همچون سایر پژوهش‌ها شامل سه بخش؛ ۱. شناخت دقیق مشکل، ۲. جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات و ۳. تفسیر نتایج است (Hall, 2003, 92-98)؛ بنابراین بعد از شناخت دقیق مسئله و تعیین هدف که شناسایی و تحلیل مطالعات کاربردشناختی قرآن در ایران است، نگارندگان با جستجوی کلیدواژه‌هایی نظیر؛ «کاربردشناختی»، «تحلیل گفتمان»، «پاره‌گفتار»، «پاره‌گفت»، «بافت»، «منظور شناسی»، «معنای مراد»، «معنای گوینده»، «منظور ضمنی»، «کنش گفتاری»، «ماتن»، «معنای بافتی»، «تحلیل منظور» و «تحلیل متنی» در موتورهای جستجو نظیر؛ «ایران داک»، «علم‌نت»، «نورمگز»، «مگیران»، «سیویلیکا» و همچنین تارنمای مجلات زبان‌شناسی، آثار پژوهشی مرتبط را جمع‌آوری کرده‌اند. جهت استخراج و تحلیل اطلاعات از پژوهش‌های شناسایی شده، از جدول تحلیلی - محتوایی ذیل استفاده شده که شامل بخش‌هایی از جمله؛ عنوان پژوهش، نویسندگان، تخصص و رشته تحصیلی، سال انتشار، چکیده، واژگان کلیدی و درنهایت تعیین وابستگی به نظریه خاص زبانی است. شایان‌ذکر است چنانچه پژوهش، مقاله منتشر شده در مجلات باشد، نام «مجله» و در صورت پایان‌نامه بودن، نام دانشگاه نیز درج می‌شود. ذکر این نکته لازم است که نویسندگان در چهار جدول مجزا به ترتیب دهه‌های ۷۰، ۸۰، ۹۰ و ۴۰۰ خورشیدی به طبقه‌بندی پژوهش‌ها اقدام نمودند.

جدول ۱: نمونه‌ای از جدول تحلیلی - محتوایی مطالعات کاربردشناختی قرآن

پژوهش‌های کاربردشناختی قرآن در ایران (دهه هفتاد خورشیدی)					
عنوان پژوهش	نویسندگان تخصص	سال	چکیده پژوهش	واژگان کلیدی	وابستگی به نظریه زبانی

¹ Observational

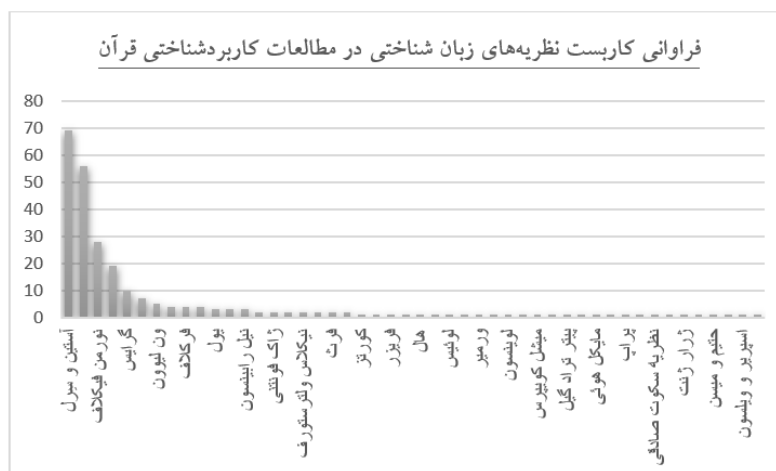
بافت و قرآن کریم	خلیل قاضی زاده زبان انگلیسی	۱۳۷۴	این پایان نامه یافت نشد اما در پیشینه پایان نامه کارشناسی ارشد مهدی عباسی با موضوع «بررسی کنش های گفتاری در ترجمه جزء سی قرآن کریم بر اساس آستین و سرل» دانشگاه سیستان و بلوچستان (۱۳۹۲) ص ۲۶.	-	عدم وابستگی به نظریه ای خاص
تجزیه و تحلیل منظورهای ضمنی در مکالمات قرآن مجید	محسن پیمانی زبان انگلیسی	۱۳۷۶	قرآن بزرگترین معجزه پیامبر گرامی ما، حضرت محمد (ص)، می باشد و قابل فهم ترین جنبه این معجزه برای ما طرز بیان و گفتار آن است. یکی از جنبه های بسیار جالب زبان های مختلف... استفاده از منظورهای ضمنی در کلام می باشد. بررسی چگونگی و علت بهره گیری اهل زبان از معانی ثانوی موضوع بحث حوزه منظورشناسی در زبان شناسی است.....	قرآن، تجزیه و تحلیل، منظور ضمنی	اصول همکاری گرایس نظریه ادب لیچ

از نکات قابل استخراج جدول فوق می توان به پدیدار شدن مطالعات کاربردشناسی قرآن توسط دانش پژوهان رشته تحصیلی «زبان انگلیسی» اشاره نمود و دریچه ورود دانش زبان شناسی به مطالعات قرآنی، مقالات و

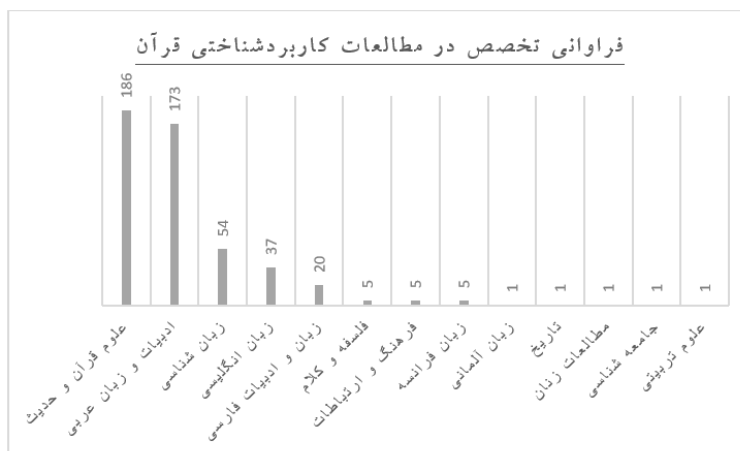
پایان‌نامه‌های دانشجویان و اساتید رشته زبان انگلیسی و همچنین عربی است. تعداد پژوهش‌های شناسایی و درج شده در جدول، ۲۸۱ مورد و شامل کتاب، پایان‌نامه (ارشد و دکتری) و مقاله (مجله‌ای و همایشی) است.

۴. تحلیل آماری پژوهش‌های کاربردشناختی قرآن

در بخش بحث و تحلیل ابتدا نگاه آماری و در ادامه به تبیین رویکردهای شکل گرفته در خصوص پژوهش‌های کاربردشناختی مطالعات قرآنی معاصر خواهیم داشت. با پیاده‌سازی داده‌های جدول تحلیل محتوای پژوهش‌های کاربردشناختی قرآن در نرم‌افزار اکسل و همچنین به تفکیک نظریه‌پردازان زبان‌شناختی نمودار ذیل به دست آمد.

همان‌گونه که از نمودار میله‌ای فوق به دست می‌آید، بالاترین نظریهٔ زبان‌شناختی با رویکرد کاربردشناختی مربوط به نظریهٔ کنش‌های گفتاری آستین و سِرل با فراوانی ۶۹ است. در جایگاه دوم نظریه هالیدی و رقیه حسن با فراوانی ۵۶ و نظریه تحلیل گفتمان نورمن فرکلاف با فراوانی ۲۸ در رتبه سوم قرار گرفته است. در مجموع از ۲۸۱ پژوهش شناسایی شده، ۲۱۹ پژوهش وابسته و ۶۲ غیر وابسته به نظریه‌ای خاص شناخته شد.

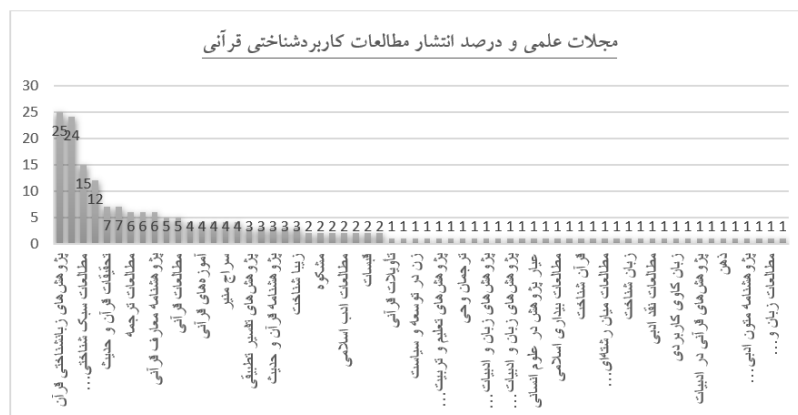
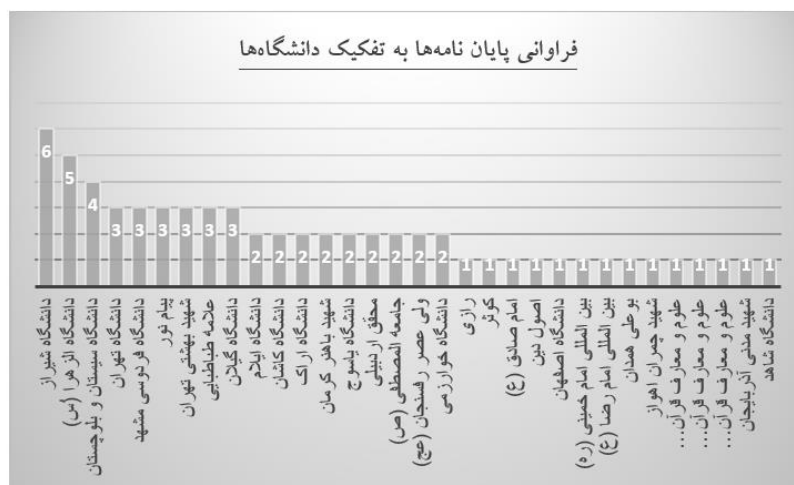

همچنین با نظری به تخصص نویسندگان نمودار میله‌ای زیر به دست آمد که در میان تخصص نویسندگان پژوهش‌ها اعم از پایان نامه‌ها، کتاب و مقالات، «علوم قرآن و حدیث» در جایگاه نخست و در جایگاه دوم، «زبان و ادبیات عربی» و سپس در جایگاه سوم «زبان شناسی» است. از مجموع ۴۹۰ نویسنده آثار پژوهشی استخراج شده، ۲۹۰ مورد به نویسندگان مجموعه زبان (زبان و ادبیات عربی، زبان شناسی، زبان انگلیسی، زبان و ادبیات فارسی، زبان فرانسه، زبان آلمانی) اختصاص دارد و نشان دهنده غلبه پژوهش‌ها با اکثریت مطلق در حوزه مطالعات کاربردشناختی قرآن با رشته‌های مجموعه زبان است.

با توجه به غلبه پژوهش‌ها با رشته‌های مجموعه زبان، به نظر می‌رسد جهت پیشگیری از آسیب‌های احتمالی در پیاده سازی نظریه‌های زبان‌شناختی بر متن قدسی قرآن و عدم توجه به الزام‌های زبان قرآن، تخصص نویسندگان به‌ویژه در مقالات پژوهشی ترکیبی از زبان و رشته‌های الهیات نظیر علوم قرآن و حدیث باشد. برای نمونه، تخصص پیمان صالحی و مهدی اکبرنژاد، نویسندگان مقاله «کنش‌های گفتاری داستان حضرت یوسف (ع) در قرآن کریم (بر اساس نظریه جان سرل)» به ترتیب زبان و ادبیات عربی و علوم قرآن و حدیث است (صالحی و اکبرنژاد، ۱۴۰۲ ش: ۹۱).

در خصوص سهم دانشگاه‌ها در راهنمایی پایان‌نامه‌های دانشجویی با رویکرد کاربردشناختی در حوزه مطالعات قرآنی باید خاطر نشان کرد که اولین مطالعات در حوزه کاربردشناختی قرآن به تخصص «زبان انگلیسی» اختصاص دارد، به‌گونه‌ای که در سال ۱۳۷۲ خورشیدی پایان‌نامه «بافت و قرآن کریم» نوشته خلیل قاضی‌زاده در رشته «زبان انگلیسی» در دانشگاه فردوسی مشهد دفاع شد. همچنین محسن پیمانی (۱۳۷۶ ش) در رشته زبان انگلیسی دانشگاه فردوسی مشهد از پایان‌نامه خود با عنوان «تجزیه و تحلیل منظوره‌های ضمنی در مکالمات قرآن مجید» دفاع نمود. در اوایل دهه هشتاد، ابوالفضل ساجدی با تخصص «فلسفه دین» مقاله «نظریه کنش گفتاری جان آستین و فهم زبان قرآن» را نگاشت اما مشاهده می‌شود در آن دهه نیز، دانشجویان رشته زبان انگلیسی بر

پایه متن قدسی قرآن، نظریه‌های زبان‌شناختی و کاربردشناختی را استفاده کرده‌اند. پژوهش‌هایی نظیر؛ «تحلیل متنی جزء بیست و نهم قرآن کریم» نوشته رضا جمشیدی نسب (رشته زبان انگلیسی) (۱۳۸۳ ش) و «ترجمه قرآن مجید: معنای تلویحی گفتاری» نوشته شهره شاهسوندی (رشته زبان انگلیسی) (۱۳۸۵ ش) در آن دهه تولید شد. در نمودار میله‌ای زیر مشاهده می‌شود دانشگاه شیراز در رتبه نخست، دانشگاه الزهرا (س) رتبه دوم و دانشگاه سیستان و بلوچستان در رتبه سوم از جهت انجام پایان‌نامه‌ها در حیطه پژوهش‌های کاربردشناختی قرآنی قرار دارد.

همچنین در بخش مقالات می‌توان مطابق نمودار آورده شده مشخص نمود که در کدام مجلات علمی، مطالعات کاربردشناختی در حوزه قرآن بیشتر انتشار یافته است.

مطابق نمودار میله‌ای فوق، مجله پژوهش‌های زبان‌شناختی دانشگاه اصفهان (با ۲۵ مقاله) بالاترین میزان مقالات در حوزه مطالعات کاربردشناختی قرآن را به خود اختصاص داده است و در رتبه دوم (با اختلاف اندک)، مجله «پژوهش‌های ادبی - قرآنی» دانشگاه اراک (با ۲۴ مقاله) و مجله مطالعات سبک‌شناختی قرآن کریم (با ۱۵ مقاله) جایگاه سوم قرار گرفته است.

در خصوص مقالات همایشی باید به این نکته اشاره کرد که اولین همایش با عنوان «زبان‌شناسی» به دهه ۷۰ خورشیدی بازمی‌گردد که به میزبانی دانشگاه علامه طباطبایی (ره) برگزار شد که مقاله‌ای با عنوان «تحلیل کلام خدا بحثی گفتمانی پیرامون متن قرآن مجید» اثری از سید محمدتقی طیب جز مقالات پذیرفته شده در آن همایش بود. در دهه ۸۰ خورشیدی به نظر می‌رسد همایشی نظیر همایش پیشین برگزار نشده است. در دهه نود خورشیدی نیز مقالاتی با رویکرد کاربردشناختی مطالعات قرآنی در برخی همایش‌ها نظیر «همایش ملی بینامتنیت (التناص)» ارائه شده است که برای نمونه می‌توان به مقاله «بررسی کنش‌های گفتاری سوره یوسف» اشاره کرد که در آن از نظریه «کنش‌های گفتاری سرل» استفاده شده است (ر.ک: مقداری و بلندی، ۱۳۹۳ ش).

۵. تحلیل رویکردها و جهت‌گیری‌ها در پژوهش‌های کاربردشناختی قرآن

مطابق با نمودار میله‌ای کاربست نظریه‌های زبان‌شناختی با رویکرد کاربردشناختی در مطالعات قرآنی، بالاترین فراوانی به نظریه کنش گفتار «آستین» و «سرل» اختصاص دارد و از این جهت اولین رویکرد غالب بر پژوهش‌های کاربردشناختی مطالعات قرآنی معاصر به «تحلیل گفتمان و کنش‌های گفتاری» اختصاص دارد.

۵-۱. رویکرد تحلیل گفتمان و کنش‌های گفتاری

بخش قابل توجه مطالعات کاربردشناختی قرآن به «تحلیل گفتمان» و «کنش‌های گفتاری» اختصاص یافته است. اثرگذارترین نظریه‌پردازان زبان‌شناختی این حوزه «آستین» و «سرل» است. بر اساس یافته‌های جدول تحلیلی-محتوایی و بررسی‌های انجام شده توسط نگارندگان بعد از پایان‌نامه «تجزیه و تحلیل منظوره‌های ضمنی در مکالمات قرآن مجید» نوشته محسن پیمانی در رشته زبان انگلیسی و به راهنمایی دکتر لطف‌الله یارمحمدی در دانشگاه شیراز که در دهه هفتاد خورشیدی دفاع شد از اصول همکاری گرایس و نظریه ادب لیچ استفاده شده است (پیمانی، ۱۳۷۶ ش). دومین اثر علمی در راستای بهره‌گیری از نظریه‌های آستین و سرل مربوط به ابوالفضل ساجدی در مقاله‌ای با عنوان «نظریه کنش گفتاری جان آستین و فهم زبان قرآن» و مربوط به دهه هشتاد خورشیدی و چاپ شده در مجله «قبسات» است. ساجدی در مقاله فوق تلاش کرده تا نشان دهد مطابق نظریه آستین باید گزاره‌های اخباری و انشائی قرآن واقع‌نما باشند؛ زیرا آستین برای فعل گفتاری مطلوب،

شرایطی را فراهم می‌کند که توجه به این شرایط، اقتضای واقع‌نمای گزاره‌های دینی را دارد (ر.ک: ساجدی، ۱۳۸۱ ش: ۱۲۲). دو سال بعد از ساجدی در پایان‌نامه رضا جمشیدی نسب با موضوع «تحلیل متنی جزء بیست و نهم قرآن کریم»، نقش‌های گفتاری آیات جزء بیست و نهم قرآن کریم بر اساس منابع تفسیری مورد تجزیه و تحلیل گفتمانی و متنی قرار گرفته است (جمشیدی نسب، ۱۳۸۳ ش). شایان‌ذکر است که این پایان‌نامه مربوط به رشته «زبان انگلیسی» و در دانشگاه شیراز دفاع شده است. در ادامه تلاش‌های کاربردشناختی دهه هشتاد با محوریت قرآن کریم، به مقاله «بررسی تأثیر جنسیت در گفتمان، مطالعه موردی دو ترجمه معاصر از قرآن» نوشته سوسن باستانی (رشته جامعه‌شناسی) و مژگان دستوری (رشته مطالعات زنان) خواهیم رسید که با استفاده از روش تحلیل گفتمان و مقایسه ترجمه برخی از آیات قرآن توسط طاهره صفارزاده و محمدمهدی فولادوند، به این نتایج دست یافته است که تحلیل تأثیر جنسیت در گفتمان دو ترجمه فوق، تقابل بین دو نظام معنایی را نشان می‌دهد. گفتمانی که به بازتولید گفتمان مردسالاری می‌پردازد در مقابل گفتمانی که سعی می‌کند نظم گفتمانی مردسالاری را به چالش بکشد و معانی جدیدی را بسازد تا دال‌های گفتمان برابری را تقویت نماید و تقدم هویت انسانی بر هویت جنسی را نمایان سازد (باستانی و دستوری، ۱۳۸۶ ش: ۵). در پژوهش باستانی و دستوری از نظریه گفتمان لاکلا و موف و همچنین نظریه تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف استفاده شده است. محمدحسن صانعی پور (۱۳۸۸ ش) با رساله دکتری خود با عنوان «مخاطبان انبیاء علیهم‌السلام در قرآن (چارچوب تحلیل کارگفتی)» به عنوان یکی از افراد تأثیرگذار این جریان به شمار می‌آید به گونه‌ای که وی در ابتدای دهه ۹۰ خورشیدی با انتشار کتابی تحت عنوان «مبانی تحلیل کارگفتی در قرآن کریم» در ارائه مبانی در تحلیل کارگفتی متن قرآن نقش‌آفرینی داشته است. نظریه کارگفت، نخستین بار توجه «جان لاگ شاو آستین» مطرح شد به گونه‌ای که وی بر این باور بود که جملات خبری گونه اصلی جملات زبان نیستند. کاربرد اصلی زبان، اطلاعی نیست و صدق و کذب معنای تمام پاره‌گفت‌ها، قابل تعیین نیست. برای نمونه، جمله «فردا دانشگاه تعطیل می‌شود»، به نوعی «عمل» یا «کنش» اشاره دارد و از این جهت، کاربردشناسی، کنش‌های بیانی و بافت پیرامونی را مطالعه می‌کند (صانعی پور، ۱۳۹۰ ش: ۶۲).

پژوهش‌های تحلیل گفتمان و کنش‌های گفتاری در دهه نود خورشیدی رشد قابل توجهی داشته است. نزدیک ۱۵۰ اثر پژوهشی در این دهه تولید شده است. علاوه بر کثرت استفاده از نظریه‌های «آستین» و «سرل»، نظریه‌های شخصیت‌هایی نظیر؛ «ساموئل ریچاردسون» (د ۱۷۶۱ م)، «ون دایک»، «حتیم و میسن»، «نیل رابینسون»، «نورمن فرکلاف»، «پل گرایس» (د ۱۹۸۸ م)، «رومن یاکوبسن» (د ۱۹۸۲ م)، «پنلوپه براون»، «استفان لوینسن»، «کالیپر» و «دل هایمز» (د ۲۰۰۹ م) مورد استفاده قرار گرفته است. دهه چهارصد خورشیدی و با وجود آنکه نزدیک چهار سال از آن را سپری می‌کنیم، پژوهش‌های قابل توجهی شکل گرفته است. ۷۶ پژوهش در این

مدت شناسایی و جمع‌آوری شد که در آن بیشترین نظریه‌های مورد استفاده از آن «آستین» و «سرل» است. در ادامه به بررسی جهت‌گیری‌های این رویکرد خواهیم پرداخت.

۵-۱-۱. حل مسئله و شبهه پژوهی

از جمله جهت‌گیری‌های موجود، پژوهش‌هایی است که از تحلیل گفتمان در راستای شبهه پژوهی و رویکرد حل مسئله استفاده نموده است. برای نمونه در مقاله «نظریه کنش گفتاری جان آستین و فهم زبان قرآن» در راستای اثبات واقع‌نما بودن زبان قرآن بهره گرفته شده است (ر.ک: ساجدی، ۱۳۸۱ ش: ۱۲۲). تبیین تفاوت گفتمان در سور مکی و مدنی نیز جنبه مسئله محوری دارد که در پایان‌نامه «بررسی تفاوت کنش‌های گفتاری آیات مکی و مدنی بر اساس طبقه‌بندی سرل از کنش‌های گفتار» بدان پرداخته شده است. به گونه‌ای که مشخص شد در آیات مکی بیشترین بسامد مربوط به کنش «اظهاری» و کمترین بسامد مربوط به کنش «تعهدی» است. کنش «اعلامی» نیز در این آیات به کار نرفته است. در آیات مدنی نیز بیشترین بسامد مربوط به کنش «اظهاری» و کمترین بسامد مربوط به کنش «اعلامی» است (کاظمی ابنوی، ۱۳۹۲ ش). در مقاله «واکاوی کارکرد تحلیل گفتمان در اثبات پیوستگی متن قرآن کریم با تأکید بر رهیافت نیل رابینسون» به تحلیل و بررسی رویکرد نیل رابینسون در زمینه پیوستگی متن قرآن و کشف روش وی، با تأکید بر سوره آل عمران پرداخته شده است. از نتایج نویسندگان می‌توان به این مورد اشاره کرد که نیل رابینسون علی‌رغم کاربست راهبردهای مختلف تحلیل گفتمان نظیر؛ پردازش صعودی و نزولی متن، سخنی از روش تحلیل گفتمان بیان نمی‌کند. در میان راهبردهای تحلیلی، رابینسون بیش از همه بر بینامتنیت قرآن و کتاب مقدس تکیه کرده است. نکته قابل‌تأمل در روش رابینسون آن است که کاربست راهبردهای تحلیل گفتمان، تنها به اثبات پیوستگی آیات درون یک سوره نمی‌انجامد، بلکه افزون بر پیوستگی سوره، پیوند آن را با دیگر بخش‌های متن قرآن نیز اثبات می‌نماید (توکل محمدی و پویازاده، ۱۳۹۶ ش: ۴۹). مقاله «جایگاه نظریه افعال گفتاری در تبیین سرشت وحی بر مبنای آرای ولترستورف» از دسته پژوهش‌های با رویکرد مسئله محوری است که در آن تلاش شده ابتدا مبانی زبان‌شناسانه این نظریه و مؤلفه‌های آن مطرح شود، سپس چندوچون کاربست این نظریه در «وحی‌شناسی» ولترستورف بررسی شود (برهانی و دیگران، ۱۳۹۸ ش: ۱۶۹). از آثار با رویکرد شبهه پژوهی می‌توان به مقاله «بررسی شبهه ترویج خشونت در آیه چهارم سوره محمد (ص) با تکیه بر نظریه کنش گفتاری جان سرل» اشاره نمود. از جمله شبهات مطرح شده پیرامون آیات جهاد در قرآن، نسبت دادن خشونت و ترویج آن در قالب احکام و اوامری است که خداوند در برخی از آیات بیان نموده است. نویسنده بر پایه نظریه کنش گفتاری سرل به این نتیجه

رسیده است که توجه به گزاره‌هایی نظیر بافت درونی و زبانی آیات، مخاطب و طرفین گفتمان، بیان تناسب حکم و جزا در نسبت با جرم، ایجاد پسا کنش بازدارندگی در مخاطب، استفاده مکرر از کنش گفتاری اظهاری در قالب تعلیل، تعریف، تقیید، تقابل، تحدید جهت روشن کردن فضای فکری مخاطب، ما را به نفی انگاره خشونت در آیه چهارم سوره محمد (ص) و نیز سایر آیات تکمیلی رهنمون می‌سازد (دست رنج، ۱۳۹۹ ش: ۹۹).

۵-۱-۲. استخراج راه کارهای قرآنی

برخی پژوهش‌ها با جهت‌گیری استخراج «راه کار قرآنی» از نظریه‌های تحلیل گفتمان و کنش‌های گفتاری سامان یافته است. برای نمونه نویسنده مقاله «تحلیلی تربیتی بر کنش گفتارهای ملکه‌ی سبأ در قرآن» بر این باور است که تحلیل متن شناسانه قرآن، یکی از روش‌های شناخت لایه‌های نهفته تربیتی آن به شمار می‌آید و می‌تواند راهبردهایی در جهت تربیت اجتماعی در یک جامعه دینی ارائه دهد. به گونه‌ای که از رهگذر بازخوانی گفتمان ملکه سبأ و بررسی انواع کنش گفتارهای وی، نحوه حضور زنان در صحنه زندگی اجتماعی استنباط می‌شود. همچنین از نتایج مشخص شد، بسامد انواع کنش گفتارهای ملکه سبأ، مطابق پیش‌فرض‌های رفتار عقیفانه در نگاه قرآنی است. کنش گفتارهای زنان در عرصه‌های اجتماعی، از نوع اظهاری و بعضاً ترغیبی، با هدف تحقق مصلحت‌های جمعی است (محضص، ۱۳۹۹ ش: ۲۳۸). نگارنده رساله دکتری «تحلیل کارگفتی انذار در قرآن کریم از منظر زبان‌شناسی و ابعاد تربیتی آن» ضمن تحلیل کارگفتی انذار و استفاده از نظریه‌های آستین به ابعاد تربیتی توجه کرده است. مطابق یافته‌ها کارگفت انذار بیانگر این واقعیت است که «انذار» دارای ساختار دقیق و منظمی است که با دقت و ظرافت خاصی از جانب مُنذر بیان می‌شود. همچنین می‌توان گفت که انذار خبری روشن و واضح است که متعلق آن امری مخوف و ترسناک است که از طرف انذار دهنده از روی دلسوزی و محبت با تکیه بر عقلانیت و اختیار مخاطب بیان شده تا انگیزه لازم برای دوری از خطر در او به وجود آید. البته «انذار» باید با ظرافت خاصی انجام گیرد که رعب و وحشت و تنفیر در مخاطب به وجود نیاید. این کارگفت در داستان حضرت ابراهیم (ع) و حضرت شعیب (ع) وجود دارد (ارجمندفر، ۱۳۹۴ ش). همچنین در راستای کاربست آموزه‌های قرآنی در مقاله «راهکارهای مواجهه با تهدیدات جنگ نرم در قرآن بر اساس طبقه‌بندی سرل از کنش‌های گفتاری» به این پرسش که راهکارهای قرآن برای مواجهه با تهدیدات جنگ نرم چیست؟ و کدام یک از کنش‌های مذکور در قرآن بیشترین کاربرد را در این زمینه داشته؟ پاسخ داده شده است. درنهایت با

بررسی رابطه نوع کنش با جایگاه آن در کلام وحیانی قرآن در خصوص راهکارهای مقابله با تهدیدات جنگ نرم این نتیجه به دست آمد که در آیات مذکور، کنش ترغیبی و اظهاری بیشترین کاربرد را در این خصوص داشته است. درواقع، کنش ترغیبی و اظهاری به طور مستقیم و غیرمستقیم در آیات موردنظر دیده می شود؛ چه اینکه وظیفه قرآن، هدایت و ترغیب مردم است (گوشه نشین و نامداری، ۱۴۰۱ ش: ۱۲۰). تذکر این نکته لازم است که در چنین جهت گیری در استخراج راهکارهای قرآنی از دریچه تحلیل گفتمان اولین گام توجه به ارزش معرفتی نظریه های تحلیل گفتمان است.

۳-۱-۵. پیاده سازی و کشف کنش های گفتاری

علت نام گذاری این جهت گیری در روش تحلیل گفتمان، به «پیاده سازی و کشف کنش های گفتاری» بدین جهت است که پژوهش های این دست اغلب به استفاده صرف از نظریه های تحلیل گفتمان و کنش های گفتاری اهتمام ورزیده اند. درواقع چنین پژوهش هایی، نظریه های مورد استفاده را صرفاً ابزاری جهت تحلیل به کار گرفته اند. برای نمونه طبق یافته های پایان نامه «بررسی کنش های گفتاری در ترجمه جزء ۲۹ قرآن کریم بر اساس نظریات سرل و آستین» کنش های اعلامی در جزء ۲۹ قرآن از بیشترین بسامد برخوردار است و پس از آن بسامد کنش های ترغیبی و زیرگروه های آن بیشتر به چشم می خورد و کنش تعهدی کمترین کاربرد را در این جزء دارد (خالدی، ۱۳۹۸ ش). مقاله «کنش گفتمانی حضرت ابراهیم با مخالفان در قرآن (بر اساس طبقه بندی کنش های گفتاری سرل)» با هدف شناسایی و کشف کنش های گفتاری حضرت ابراهیم (ع) در برخورد با مخالفان بر اساس پاره گفتارهای موجود در آیات قرآن نگاشته شده است (تقوی، ۱۳۹۹ ش: ۱). پایان نامه «بررسی سوره های یس، واقعه، نبأ، ملک و قیامت بر اساس نظریه کنش های گفتاری جان سرل» نیز رویکردی مشابه دارد. از نتایج به دست آمده این پایان نامه آن است که در سوره های مورد بررسی، بیشترین کنش مربوط به «کنش اعلامی» و کمترین کنش مربوط به «کنش عاطفی» است. سایر کنش های به کار رفته، در سطح متوسط قرار دارند (عباسی رضامحله، ۱۴۰۱ ش). مقاله «بررسی کنش های گفتاری سوره یوسف» نیز چنین رویکردی دارد که طبق یافته ها کنش های اظهاری بیشترین کنش به کار رفته در این سوره است و کنش اعلانی پایین ترین رتبه را دارد. کنش های عاطفی در رده سوم قرار گرفت و تفاوت قابل ملاحظه ای با کنش های اظهاری داشته که نشان دهنده آموزنده بودن سوره در مقایسه با عاطفی بودن آن است (مقداری و بلندی، ۱۳۹۳ ش: ۹۵۹). در مقاله «کنش گفتاری سرل در گستره کاربردشناسی زبان (مطالعه موردی سوره یاسین)» نیز چنین رهیافتی دیده می شود و از یافته های آن استنباط شده که پیام اصلی سوره در قالب کنش اظهاری، نظام ارزشی جدیدی را تبیین می کند. در این میان کنش تعهدی در قالب سوگندهایی که از موارد کاملاً مشهود و محسوس به سمت امور غیبی و غیر

محسوس، حرکت می‌کند، اطمینان بخشی و بیان اهمیت موضوع را برای خوانشگران خود فراهم می‌سازد (ملا ابراهیمی و سپهر، ۱۴۰۱ ش: ۱۴۳)؛ بنابراین در چنین جهت‌گیری، پژوهشگران با پیاده‌سازی نظریه‌ای خاص نظیر کنش‌های گفتاری سرل در پی کشف کنش‌های گفتاری در سوره یا آیات خاصی از قرآن کریم هستند. از آسیب‌های این نوع پیاده‌سازی نظریه‌های زبان‌شناختی، عدم توجه به تبار و اعتبار یک نظریه زبان‌شناختی و استفاده از آن بر متن قدسی قرآن است. آسیبی که برخی پژوهشگران علی‌رغم استفاده از چنین نظریه‌های نوین زبان‌شناختی بر متن قرآن اینگونه متذکر آن شده‌اند: «هدف ما از کاربرد نظریه کنش کلامی، تحمیل این نظریه بر «زبان قرآن» نیست و اصولاً در به‌کارگیری نظریه‌های مختلف ویژه بررسی و تحلیل آیه‌های قرآن و دیگر گزاره‌های دینی، مبانی و زمینه‌های شکل‌گیری این نظریات را نیز باید در نظر گرفت و صرف «تطبیق دادن» به معنای انجام یک پژوهش علمی و کارآمد نیست» (پیشوایی علوی و حسین پناهی، ۱۳۹۳ ش: ۷۷).

۲-۵. رویکرد سنجش و تطبیق ترجمه‌های قرآن کریم

از رویکردهای شناسایی‌شده در مطالعات کاربردشناختی قرآن می‌توان به پژوهش‌هایی اشاره کرد که از نظریه‌های زبان‌شناختی در راستای سنجش و مقایسه ترجمه‌های قرآن کریم بهره برده است. در پژوهشی بر پایه تحلیل گفتمان، ترجمه برخی از آیات قرآن توسط دو مترجم معاصر (طاهره صفارزاده و محمدمهدی فولادوند) با هدف بررسی تأثیر جنسیت در ترجمه انجام شده است. حاصل تحلیل گفتمان دو مترجم زن و مرد، تقابل بین دو نظام معنایی (مردسالاری و نظام مقابل آن) را نشان می‌دهد (باستانی و دستوری، ۱۳۸۶ ش: ۵). در مقاله‌ای دو سوره «فاتحه‌الکتاب» و «والعصر» با استفاده از چارچوب تحلیلی حتم و میسن (۱۹۹۰ م) در سطح محدودیت‌های گفتمانی بر روی سه ترجمه متفاوت از قرآن (دو مترجم مسلمان و یک مترجم مسیحی) تحلیل شدند. یافته‌ها نشان داد در تحلیل این سوره‌ها بیشترین محدودیت گفتمانی در سطح سازوکار تعدی بوده است و کمترین آن مربوط به سطح پیوندهای واژگانی است. همچنین، این نتیجه حاصل شد چنانچه مترجم مسلط به زبان قرآن و آشنا با سطوح بلاغی آن باشد، به‌خوبی می‌تواند در بیشتر موارد، صورت آیه را حفظ کند و کارش را فقط محدود به افزایش، کاهش و تکرار معنایی کند و در ترجمه قرآن موفق عمل کند (قاضی‌زاده و حیدری، ۱۳۹۲ ش: ۱۱۷). در پژوهشی دیگر نگارندگان با در پیش گرفتن روش تحلیل گفتمان و با تکیه بر ترجمه‌های پنج مترجم قرآن کریم (الهی‌قمشه‌ای، خرمشاهی، فولادوند، صفارزاده و مکارم‌شیرازی) به همسنجی ترجمه کنش‌های گفتاری در سوره مریم پرداخته‌اند که مشخص شد مترجمان در ترجمه کنش‌های گفتاری مستقیم، مانند کنش‌های امری حقیقی و کنش‌های اعلامی و تعهدی درست عمل کرده‌اند، اما در ترجمه کنش‌های

اظهاری، عاطفی، ترغیبی و به‌ویژه استفهامی که گاهی به دلایل بلاغی از معنای اصلی خود خارج می‌شوند، ضعیف عمل کرده و در مواردی حتی مفهوم را به ذهن مخاطب منتقل نکرده‌اند و تنها به ترجمه تحت‌اللفظی بسنده کرده و بیشتر توجهشان به ساختار نحوی آیه بوده است (ابراهیمی فهرجی و همکاران، ۱۴۰۱ ش: ۱۰۶). در مقاله‌ای دیگر تلاش شده است با بهره‌گیری از نظریه بافت موقعیتی در دستور نقش‌گرای نظام‌مند هالیدی و لزوم توجه به آن در فهم متن، ترجمه خانم صفارزاده و آقای غراب بخش‌هایی از سوره یوسف، بررسی و دریافت شده آیا آن دو مترجم در انتقال بافت موقعیتی متن زبان عربی به زبان فارسی، موفق بوده‌اند یا خیر. درنهایت به دلیل نادیده انگاشتن بافت موقعیت و معنای بینافردی در تحلیل گفتمان از سوی دو مترجم، ترجمه آنان موفق ارزیابی نشده است (میرزاده، ۱۴۰۰ ش: ۱۵۱).

۳-۵. رویکرد ماهیت‌شناسی، سنجش و بومی‌سازی نظریه‌های کاربردشناختی

نظر به بخشی از مطالعات قرآنی با رویکرد کاربردشناختی، می‌توان دسته پژوهش‌هایی را مشاهده کرد که در آن، پژوهشگر به ماهیت‌شناسی یک نظریه زبان‌شناختی پرداخته است که برخلاف برخی پژوهش‌ها که بدون در نظر گرفتن ماهیت و ارزش معرفت بخشی و همچنین تبار و اعتبار یک نظریه زبان‌شناختی آن را بر «متن قرآن» پیاده‌سازی شده است اما در این رویکرد به‌صورت محتاطانه شاهد ماهیت‌شناسی، راستی‌آزمایی و بومی‌سازی نظریه‌های کاربردشناختی هستیم. از افراد پرتلاش که پژوهش‌های قابل‌توجهی چه به شکل ترجمه و چه تألیف در دهه هشتاد خورشیدی انجام داده ابوالفضل حرّی است که نمونه آن مقاله «زنجیره مندی مفهومی و بافتی در گفتمان قرآنی» که با همکاری حسین عبدالرئوف استاد زبان‌شناسی و مطالعات ترجمه، گروه زبان و ترجمه، دانشگاه طیبه عربستان که بر پایه نظریه نیل رابینسون نگاشته شده است. همچنین وی در مقاله‌ای، کتاب «خطاب القرآنی: دراسه فی العلاقه بین النص و السياق (مثل من سوره البقره)» اثر خلود العوش را معرفی کرده است. وی از نگاه برون‌سو کتاب را به معاینه درآورده و تلاش کرده به این پرسش پاسخ دهد که چرا کتاب‌هایی از این دست در مطالعه قرآن بسیار حیاتی است؟ (حرّی، ۱۳۹۱ ش: ۵). نیز در مقوله ماهیت‌شناسی می‌توان به مقاله «دانش زبان‌شناسی و کاربردهای آن در مطالعات قرآنی» اشاره نمود. نویسنده ضمن بیان اهمیت دانش زبان‌شناسی در مطالعات قرآنی به شاخه‌هایی نظیر: «آواشناسی» و «نحو‌شناسی» اشاره و در ادامه به معرفی شاخصه «کاربردشناختی» اقدام نموده است. وی به سودمند بودن دانش «کاربردشناسی» در آیات متشابه و

مشتبهات اشاره رفته است (معموری، ۱۳۸۶ ش: ۱۷۱). مقاله «بررسی تطبیقی بافت موقعیت (برون زبانی) از دیدگاه فرث، هایمز و لوئیس با سیاق حالیه» نیز رویکرد مشابهی دارد که نویسندگان با توجه به شباهت بسیار بین سیاق حالیه که هدف آن دستیابی به فهمی جامع‌تر از عبارات قرآن و مفهوم بافت برون زبانی (موقعیت) در زبان‌شناسی سعی نمودند ابعاد مختلف سیاق حالیه با توجه به شباهت هدف با بافت برون زبانی و موقعیتی با نظر به دیدگاه‌های سه زبان‌شناس مطرح در این زمینه فرث، هایمز و لوئیس به صورت تطبیقی واکاوی کنند (رستمیان و طباطبایی، ۱۳۹۰ ش: ۲۹). در مقاله انگلیسی‌زبان «رویکردی کاربردشناختی به قرآن در تفسیر مسلمانان قرون وسطی» با هدف مقایسه بین عناصر جدید توسعه یافته «کاربردشناختی» و برخی از تفاسیر قرون وسطایی قرآن که این عناصر را به کار می‌برد، در نهایت مشخص شده است که مفسران مسلمان عصر قرون وسطی از این فنون آگاه بوده و به طور گسترده از آن در آثار خود استفاده می‌کرده‌اند (ستوده نیا و حبیب‌اللهی، ۱۳۹۸ ش: ۱۳). همچنین کتاب «مبانی تحلیل کارگفتی در قرآن کریم» به بیان مبانی در زمینه تحلیل کارگفت و ویژه متن قدسی قرآن پرداخته است (ر.ک: صانعی پور، ۱۳۹۰ ش). محمدحسن صانعی پور پیش‌تر در رساله دکتری خود با عنوان «مخاطبان انبیاء علیهم السلام در قرآن (چارچوب تحلیل کارگفتی)» تلاش نموده نظریه کارگفت را در تحلیل و تفسیر آیات قرآن مورد استفاده قرار دهد که به نوعی تلاش در بومی سازی این نظریه در پژوهش‌های قرآنی و گامی مؤثر در تفسیر قرآن کریم به شمار می‌آید (ر.ک: صانعی پور، ۱۳۸۸ ش). در مقوله ابداع و بومی سازی می‌توان به مقاله شکرانی و همکاران با عنوان «بررسی روش گفتمان کاوی و چگونگی کاربست آن در مطالعات قرآنی» اشاره کرد که در آن سعی شده است روش جدیدی که به نوعی تلفیق دانش‌های زبان‌شناسی، نشانه‌شناسی، کاربردشناسی و معناشناسی است در حوزه مطالعات قرآنی وارد کند و به چگونگی کاربست آن در حوزه مربوط بپردازد. این روش که «تحلیل گفتمانی» یا «گفتمان کاوی» نام دارد، درواقع از نتیجه مطالعه زبان توسط محققان رشته‌های گوناگون - اعم از فیلسوفان، روان‌شناسان، زبان‌شناسان و مردم‌شناسان - پدید آمده است (شکرانی و همکاران، ۱۳۹۰ ش: ۹۳). پژوهش مزینانی و همکاران نیز از دست پژوهش‌های مقوله ابداع و بومی سازی نظریه‌های کاربردشناختی است که با هدف تعمیم فلسفه تفسیر موضوعی به عرصه تحلیل گفتمان سیاسی - اجتماعی تدوین شده است. این بسته نوین که به اصطلاح «تحلیل گفتمان موضوعی» نام گرفته، با تلفیق نظریه‌ها و راهبردهای تحلیلی «رویکرد تاریخی - گفتمانی ووداک» و مراحل

اجرایی «رویکرد تفسیر موضوعی شهید صدر» سامان یافته شده است (مزینانی و همکاران، ۱۳۹۷ ش: ۱). به نظر می‌رسد این دسته از پژوهش‌ها از ارزشمندترین رویکردهای شناسایی شده در مطالعات کاربردشناختی قرآن به شمار می‌آید، چه اینکه با نظر به چنین پژوهش‌هایی و توسعه آن‌ها، در بررسی تبار و اعتبار نظریه‌های کاربردشناختی و به‌طورکلی زبان‌شناختی از آسیب‌های احتمالی در به‌کارگیری نظریه‌های زبان‌شناختی بر متون قدسی همچون قرآن کریم تا حدی جلوگیری می‌شود.

۶. نتایج و پیشنهادهای پژوهش

مرور نظام‌مند پژوهش‌های کاربردشناختی قرآن، با شناسایی ۲۸۱ اثر پژوهشی در قالب، پایان‌نامه، کتاب و مقاله (مجله‌ای و همایشی‌ای) و تحلیل آن به نتایج ذیل رسید:

پژوهش‌های با رویکرد کاربردشناختی به‌طورکلی در ایران دست‌کم از دهه ۶۰ خورشیدی در ایران تولید شده که عمده آن مربوط به پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته «زبان انگلیسی» است. اولین مطالعه قرآنی با رویکرد «کاربردشناختی» مطابق بررسی‌های انجام شده در دهه ۷۰ خورشیدی، مربوط به پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته «زبان انگلیسی» با موضوع «بافت و قرآن کریم» در دانشگاه فردوسی مشهد است. تا دهه ۷۰ تنها پژوهشگران در رشته «زبان انگلیسی» به مطالعات کاربردشناختی در حیطه قرآن پرداخته‌اند که تعداد آن‌ها از ۴ مورد تجاوز نکرده است.

از نگاه آماری، بالاترین نظریه‌های مورداستفاده مربوط به «آستین» و «سرل» است. از جهت تخصص و رشته نگارندگان، رشته «علوم قرآن و حدیث» جایگاه نخست و رشته‌های «زبان و ادبیات عربی» و «زبان انگلیسی» به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارد. هرچند از مجموع ۴۹۰ نویسنده پژوهش‌های استخراج شده، ۲۹۰ نفر در رشته‌ای از مجموعه زبان (زبان و ادبیات عربی، زبان‌شناسی، زبان انگلیسی، زبان و ادبیات فارسی، زبان فرانسه، زبان آلمانی) در این مطالعات سهم داشته‌اند که نشان از غلبه پژوهش‌ها با اکثریت مطلق در حوزه پژوهش‌های کاربردشناسی قرآن با رشته‌های زبان است. در بخش پایان‌نامه‌ها، بالاترین فراوانی از آن دانشگاه شیراز است. در بین مجلات، مجله پژوهش‌های زبان‌شناختی دانشگاه اصفهان در رتبه نخست قرار دارد.

سه رویکرد شناسایی شده در مطالعات کاربردشناختی قرآن عبارت‌اند از؛ اول: «تحلیل گفتمان و کنش‌های گفتاری در قرآن»، دوم: «مقایسه و سنجش ترجمه‌های قرآن کریم» و سوم: «ماهیت شناسی، سنجش و بومی‌سازی نظریه‌های کاربردشناختی در مطالعات قرآن».

رویکرد اول با سه جهت‌گیری «حل مسئله و شبهه پژوهی»، «کاربست آموزه‌های قرآنی» و «پیاده‌سازی و کشف کنش‌های گفتاری» تحلیل شد. نمونه آسیب احتمالی در پیاده‌سازی نظریه‌های کاربردشناختی، عدم توجه به تبار و اعتبار نظریه‌های زبان‌شناختی نسبت به متن قدسی و زبان قرآن است.

رویکرد دوم به مقایسه و سنجش ترجمه‌ها به گونه‌های متفاوت نظیر تأثیر جنسیت گفتمان مترجم یا موفقیت مترجمان در انتقال بافت موقعیتی متن زبان عربی به زبان فارسی بر پایه نظریه‌های زبان‌شناختی پرداخته است. در رویکرد سوم، پژوهش‌ها اغلب در خصوص ماهیت شناسی نظریه‌های کاربردشناختی، سنجش و راستی آزمایی و تلاش برای بومی‌سازی، ابداع و تلفیق نظریه‌های کاربردشناختی در خصوص متن قرآن ایجاد شده است.

ممکن است رویکردهای دیگری از دید نگارندگان مغفول مانده باشد که پژوهش‌های دیگری را می‌طلبد. از طرفی و به‌عنوان محدودیت، مشخص شد که در بررسی موتورهای جستجوی علمی نظیر؛ «نورمگز»، «علم نت»، «مگیران» تمام پژوهش‌های موردنظر با کلیدواژه‌های استفاده شده نمایش داده نمی‌شود و از این جهت بررسی در تارنمای یک مجله علی‌رغم زمان‌بر بودن آن نتایج دقیق‌تری برای پژوهشگران به ارمغان آورد. پیشنهاد می‌شود مطالعات کاربردشناختی قرآن از جنبه‌های تخصصی‌تری نظیر مقایسه نتایج نظریه‌های مختلف کاربردشناختی نظیر نظریه‌های تحلیل گفتمان بر یک موضوع واحد موردبررسی قرار گیرد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارد.

منابع

قرآن کریم

۱. ابراهیمی فهرجی، سودابه؛ صیادی نژاد، روح‌الله؛ نجفی ایوکی، علی. (۱۴۰۱ ش). «همسنجی ترجمه کنش‌های گفتاری سوره مریم (با تکیه بر ترجمه‌های الهی‌قمشه‌ای، فولادوند، خرمشاهی، صفارزاده و مکارم‌شیرازی)»، پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۱۲، شماره ۲۶.

DOI: <https://doi.org/10.22054/rctall.2021.60802.1559>

۲. ارجمندفر، مهدی. (۱۳۹۴ ش). تحلیل کارگفتی‌اندار در قرآن کریم از منظر زبان‌شناسی و ابعاد تربیتی آن، رساله دکتری، استاد راهنما: محمد حسن صانعی پور و علیرضا دلافکار، دانشگاه پیام نور.
۳. امینی، فریده؛ حبیبی، فاطمه؛ حجازی، سیده شیرین. (۱۴۰۱ ش). «مرور نظام مند مطالعات میان رشته‌ای قرآن و حدیث با تاکید بر رویکرد شناختی»، مشکوه، سال چهل و یکم، شماره ۲.

DOR: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.16838033.1401.41.2.1.0>

۴. باستانی، سوسن؛ دستوری، مژگان (۱۳۸۶ش). «بررسی تأثیر جنسیت در گفتمان»، زن در توسعه و سیاست، سال پنجم، شماره ۳.
۵. برهانی، محرم؛ صانعی پور، محمدحسن؛ مهدوی نژاد؛ محمد حسین، رضایی، مهین (۱۳۹۸ش). «جایگاه نظریه افعال گفتاری در تبیین سرشت وحی بر مبنای آرای ولترستورف»، هستی و شناخت، سال ششم، شماره ۱.
DOI: <https://doi.org/10.22096/ek.2020.118691.1191>
۶. پیشوایی علوی، محسن؛ حسین پناهی، فردین (۱۳۹۳ش). «تحلیل گزاره‌های پرسشی در سوره «مؤمنون» بر اساس نظریه کنش کلامی»، پژوهش‌های ادبی - قرآنی، سال دوم، شماره ۴.
DOR: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23452234.1393.2.4.4.3>
۷. پیمانی، محسن (۱۳۷۶ش). تجزیه و تحلیل منظوره‌های ضمنی در مکالمات قرآن مجید، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: دکتر لطف الله یارمحمدی، دانشگاه شیراز.
۸. تقوی، هدیه (۱۳۹۹ش). «کنش گفتمانی حضرت ابراهیم با مخالفان در قرآن (بر اساس طبقه بندی کنش های گفتاری سرل)»، تحقیقات علوم قرآن و حدیث، سال هفدهم، شماره ۲.
DOI: <https://doi.org/10.22051/tqh.2020.26755.2509>
۹. توکلی محمدی، نرجس؛ پویازاده، اعظم (۱۳۹۶ش). «واکاوی کارکرد تحلیل گفتمان در اثبات پیوستگی متن قرآن کریم با تاکید بر رهیافت نیل رابینسون»، مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی، سال اول، شماره ۴.
۱۰. جوهری، إسماعیل بن حماد، (۱۴۰۷ق). الصحاح، به کوشش احمد عبدالغفور عطار، بیروت: دار العلم للملایین.
۱۱. حاجی اکبری، فاطمه؛ حسینی، علیرضا (۱۴۰۲ش). «فرا تحلیل پژوهش‌های انجام شده درباره مناظرات امام رضا (علیه السلام) در فصلنامه فرهنگ رضوی»، فرهنگ رضوی، سال یازدهم، شماره ۴۱.
DOI: <https://doi.org/10.22034/farzv.2021.297180.1670>
۱۲. حاجی اکبری، فاطمه؛ حسینی، علیرضا (۱۴۰۳ش). «فرا تحلیل مقالات دوفصلنامه علمی مطالعات سبک شناختی قرآن کریم (دوره ۵ الی ۷)»، مطالعات سبک شناختی قرآن کریم، سال هشتم، شماره ۲.
DOI: <https://doi.org/10.22034/sshq.2024.196107>
۱۳. حرّی، ابوالفضل (۱۳۹۱ش). اقتراح؛ «کتاب برگزیده من، گفتمان قرآن: بررسی زبان شناختی پیوند متن و بافت قرآن. اثری از خلود العموش»، کتاب ماه دین، شماره ۱۷۵.

۱۴. خالدی، ایوب. (۱۳۹۸ش). بررسی کنش‌های گفتاری در ترجمه جزء ۲۹ قرآن کریم بر اساس نظریات سرل و آستین، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدتقی زندوکیلی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
 ۱۵. ساجدی، ابوالفضل. (۱۳۸۱ش). «نظریه کنش گفتاری جان آستین و فهم زبان قرآن»، قبسات، سال هفتم، شماره ۲۵.
 ۱۶. شریفی، علی. (۱۳۹۹ش). جریان شناسی مطالعات قرآنی معاصر، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
 ۱۷. شکرانی، رضا؛ مطیع، مهدی؛ صادق زادگان، هدی. (۱۳۹۰ش). «بررسی روش گفتمان‌کاوی و چگونگی کاربست آن در مطالعات قرآنی»، عیار پژوهش در علوم انسانی، سال سوم، شماره ۵.
 ۱۸. صالحی، پیمان؛ اکبرنژاد، مهدی. (۱۴۰۲ش). «کنش‌های گفتاری داستان حضرت یوسف (ع) در قرآن کریم (بر اساس نظریه جان سرل)»، تحقیقات علوم قرآن و حدیث، سال بیستم، شماره ۱.
- DOI: <https://doi.org/10.22051/tqh.2022.38682.3466>
۱۹. صانعی‌پور، محمد حسن. (۱۳۸۸ش). مخاطبان انبیاء علیهم السلام در قرآن (چارچوب تحلیل کارگفتی)، رساله دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه امام صادق (ع).
 ۲۰. صانعی‌پور، محمد حسن. (۱۳۹۰ش). مبانی تحلیل کارگفتی در قرآن کریم، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
 ۲۱. صفوی، کوروش. (۱۳۸۲ش). معنی شناسی کاربردی، تهران: انتشارات همشهری.
 ۲۲. فتاحی میلانی، عزیزالله. (۱۳۶۲ش). تأثیر آموزش فرا منظور شناسی آشکار بر روی درک و تولید کنش گفتاری دانشجویان ایرانی زبان خارجی انگلیسی، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: زهره اسلامی راسخ، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشگاه علم و صنعت ایران.
 ۲۳. قاضی زاده، خلیل؛ حیدری، فاطمه. (۱۳۹۲ش). «تحلیل گفتمان سه ترجمه انگلیسی قرآن (سوره حمد و عصر)»، مطالعات زبان و ترجمه، سال چهل و ششم، شماره ۱.
 ۲۴. کاظمی ابنوی، مرضیه. (۱۳۹۲ش). بررسی تفاوت کنش‌های گفتاری آیات مکی و مدنی براساس طبقه‌بندی سرل از کنش‌های گفتار، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مهرزاد منصوری، دانشگاه شیراز، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
 ۲۵. گوشه نشین، فاطمه؛ نامداری، ابراهیم. (۱۴۰۱ش). «راهکارهای مواجهه با تهدیدات جنگ نرم در قرآن بر اساس طبقه بندی سرل از کنش‌های گفتاری»، مطالعات بیداری اسلامی، سال یازدهم، شماره ۲.

Dor: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23225645.1401.11.2.4.3>

۲۶. محمص، مرضیه. (۱۳۹۹ش). «تحلیلی تربیتی بر کنش‌گفتارهای ملکه‌ی سبأ در قرآن»، *آموزه‌های تربیتی در قرآن و حدیث*، سال ششم، شماره ۱.

DOI: <https://doi.org/10.22034/iued.2020.240025>

۲۷. مزینانی، ابوالفضل؛ علیزاده، علی؛ آزاد، علیرضا. (۱۳۹۷ش). «تحلیل گفتمان موضوعی: تلفیقی از رویکرد گفتمانی - تاریخی و تفسیر موضوعی قرآن کریم»، *جستارهای زبانی*، سال نهم، شماره ۳.

DOR: <http://dorl.net/dor/20.1001.1.23223081.1397.9.3.2.1>

۲۸. معموری، علی. (۱۳۸۶ش). «دانش زبان شناسی و کاربردهای آن در مطالعات قرآنی»، *قرآن و علم*، سال اول، شماره ۱.

۲۹. مقداری، صدیقه سادات؛ بلندی، فریده. (۱۳۹۳ش). «بررسی کنش‌های گفتاری سوره یوسف»، *همایش ملی بینامتنیت*، قم.

۳۰. ملاابراهیمی، عزت؛ سپهر، ابوالفضل. (۱۴۰۱ش). «کنش گفتاری سرل در گستره کاربردشناسی زبان (مطالعه موردی سوره یاسین)»، *پژوهشنامه تأویلات قرآنی*، سال چهارم، شماره ۸.

DOR: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26767384.2022.8.1.6.3>

۳۱. میرزاده، عادل؛ ایمانیان، حسین؛ بشیری، علی. (۱۴۰۰ش). «نقد ترجمه سوره یوسف براساس بافت موقعیتی متن مبدأ از دیدگاه مایکل هالیدی (برای نمونه، ترجمه صفارزاده و غراب)»، *پژوهش‌های زبانشناختی قرآن*، سال دهم، شماره ۱.

DOI: <https://doi.org/10.22108/nrgs.2021.127618.1630>

۳۲. نبئی، ساجده؛ جلالی کندی، سهیلا؛ نیل‌ساز، نصرت. (۱۴۰۱ش). «فرا تحلیل کاربست الگوی هالیدی و حسن در مقالات قرآن‌پژوهان فارسی‌زبان»، *پژوهش‌های اسلامی خاورشناسان*، سال دوم، شماره ۲.

۳۳. یول، جورج. (۱۳۷۰ش). *مبثی در زبان شناسی همگانی*، ترجمه اسماعیل جاویدان، حسین وثوقی، تهران: انتشارات مرکز نشر و ترجمه کتاب.

۳۴. یول، جورج. (۱۳۹۵ش). *کاربردشناسی زبان*، ترجمه محمد عموزاده مهدیرجی، تهران: انتشارات سمت.

35. Cook DJ, Mulrow CD, Haynes RD. (1997). *Systematic reviews: synthesis of best evidence for clinical decisions*. Ann Intern Med; 126: 376-80.

36. Hall GM. (2003). *How to write a paper*. 3th ed. London: BMJ publishing group; p.92-98.

37. Morris, Charles W. (1938). *Foundations of the theory of signs*. In Otto Neurath et al. (eds.). International encyclopedia of unified science Vol. I, No.2, 1—59. Chicago, Illinois: The University of Chicago Press. Search in Google Scholar.

38. Niu, M. (2023). "The origin and development of pragmatics as a study of meaning: semiotic perspective". *Language and Semiotic Studies*, 9(1), 54-78. <https://doi.org/10.1515/lass-2023-0002>
39. Sotoudenia, M, & Habibolahi, M. (2018). "A Pragmatic Approach Towards the Quran in Medieval Muslim Exegeses". *Qur'an Linguistic Research*, 8(1), 13-26. doi: 10.22108/nrgs.2019.85740.0.